

»VEČE NA ŠKOLJU« OD ALEKSE ŠANTIĆA*

JEVTO MILOVIĆ

Nadaleko je poznata škrta na izrazu pjesma *Veče na Školju* od Alekse Šantića:

Pučina plava
Spava,
    Prohladni pada mrak.
Vrh hridi crne
Trne
    Zadnji rumeni zrak.

I jeca zvono
Bono,
    Po kršu dršće zvuk;
S uzdahom tuge
Duge
    Ubogi moli puk.

Kleče mršave
Glave
    Pred likom Boga svog —
Ištu. Al' tamo,
Samo
    Čuti raspeti Bog.

I san sve bliže
Stiže,
    Prohladni pada mrak.
Vrh hridi crne
Trne
    Zadnji rumeni zrak.

Prije nego što smo pjesmu pravo i razumjeli, meka nas je zvučnost prenijela na svojim krilima u vrlo lagodno raspoloženje. Postali smo razdragani kao da smo čuli neku lijepu melodiju. Lirski tonovi su se ušunjali u naša osjećanja i zagospodarili cijelim našim unutrašnjim bićem. Kad smo pjesmu čitali, naš se jezik nije ni jedanput zapleo u govoru. Ni na najmanje prepreke nije nailazio. Zvučni suglasnici-podupirači ispred ili iza samoglasnika, koje Francuzi nazivaju:

* Interpretacija održana u Sekciji za teoriju književnosti podružnice Hrvatskoga filološkog društva u Zadru 27. januara 1958.

»consonnes d'appui«, a Nijemci »Stütze des Vokals«, u riječima: mrak-zrak; plava-spava; crne-trne; zvono-bono; bliže-stiže i t. d., — izgubili su, u društvu samoglasnikâ, i ono malo svoje tvrdoće i izmamili iz stiha veliku melodiju. Sve se, tako reći, u pjesmi izgubilo zbog mekote zvuka.

»Da utisak zaista dolazi od glasova«, to će se lako osjetiti iz slijedeće pjesme Heinricha Heinea, »jednog od najotmenijih predstavnika« svjetskog lirskog pjesništva:

Die Rose, die Lilie, die Taube, die Sonne,
Die liebt' ich einst alle in Liebeswonne.
Ich lieb' sie nicht mehr, ich liebe alleine
Die Kleine, die Feine, die Reine, die Eine;
Sie selber, aller Liebe Bronne,
Ist Rose und Lilie und Taube und Sonne.

Čovjek će, iako ne zna njemački, pomoću »krila stiha« i »šarenila slika« osjetiti da se ovdje radi o velikom pjesniku. Možda će pomisliti da ova pjesma nije ispjevana na oporom i tvrdom njemačkom jeziku nego na milozvučnom talijanskom.

Sve je u Šantićevoj jedinstvenoj lirskoj pjesmi *Veče na Školju* spremno da zaspe mrtvim snom: beskrajno plavo more već spava, prohladni mrak nadolazi, posljednji rumeni zrak iščezava, zvuk se bonoga zvona rasplinjuje po vrhovima hridina, narod s upalim jagodicama i ispijenim licem kleči pred božjim likom, raspeti bog čuti, san se približuje i zajedno s mrakom obavija sve svojim plaštom.

Zbog toga Šantić i daje naslov svojoj pjesmi »Veče na Školju«.

Ljepota je ove pjesme u prelijevanju boja, šarenilu slika i u zvuku.

Spoljašnja priroda pruža našem pjesniku materijal za prvu strofu njegove pjesme. On u njoj slika ono što njegovo oko vidi. Tu iskrsavaju plava, crna i žućkasta boja. Jedan trenutak je snimljen s prirode. Ta slika godi očima, jer je puna kontrasta.

Iz druge kitice čuju se: jecanje zvona, drhtanje zvuka i uzdisaji »uboga puka«. To je muzika za uvo.

Treća strofa sadrži glavnu ideju pjesme. Ona prikazuje beznađežni i »ubogi puk«, koji se moli raspetom bogu. To je teška scena iz naše bijede. Tu nema ni jedne boje, već samo konture mršavih glava i raspelo.

Četvrta kitica zatvara čitavu pjesmu.

Dok je u prvoj strofi slika pejzaža, u posljednjoj se javlja simbolična slika. Posljednja četiri stiha prve kitice:

Prohladni pada mrak.
Vrh hridi crne
Trne
Zadnji rumeni zrak

javljaju se kao posljednji stihovi četvrte strofe.

Šantić, kao što se vidi, obrazuje za riječi: *spava, trne, bono, duge, glave, samo, stiže* po jedan stih. Mogao je napisati prva dva stiha u jednom redu: »Pučina plava spava«, jer se tu zaista radi o jednom misaonom talasu, ali on to nije učinio, jer nam je prvim stihom: »Pučina plava« htio pokazati plavo more, a drugim: »Spava« uspavano more. Na taj način razastire dvije slike pred našim očima. I zato mu je bio potreban odmor.

Nešto slično sretamo i kod Wolfganga Goethea u njegovoj čuvenoj pjesmi *Ein Gleiches*:

Über allen Gipfeln
Ist Ruh,
In allen Wipfeln
Spürest du
Kaum einen Hauch;
Die Vögelein schweigen im Walde,
Warte nur, balde
Ruhest du auch.

Koliko je spokojnosti kod Goethea, a kakva beznadežnost kod Šantića!

I Goethe je mogao napisati u jednom redu »Über allen Gipfeln ist Ruh«, ali on nam je htio pokazati prvim stihom: »Über allen Gipfeln« vrhove, a drugim: »Ist Ruh« tišinu koja vlada na njima.

Istu pojavu imamo i kod Victora Hugoa u njegovoj poznatoj pjesmi *Les Djinns* (»Zli dusi«). U toj pjesmi ima stihova od po dva sloga. Victor Hugo nam daje jednom riječju jednu sliku:

Murs, ville
Et port,
Asile
De mort.
Mer grise
Où brise
La brise;
Tout dort.

Ovo je čisti artizam, čista virtuoznost.

Hugo je mogao staviti u jedan red prva četiri stiha:

Murs, ville et port, asile de mort,

i tri naredna:

Mer grise où brise la brise.

To on ipak nije učinio, jer je za svaku sliku htio obrazovati poseban stih.

Ta pjesnička osobina ima svakako svoju svrhu.

Šantić pomiče malo uredno u svojoj pjesmi *Veče na Školju* stihove:

Prohladni pada mrak...
Zadnji rumeni zrak...
Po kršu dršće zvuk...

Tim je htio, po našem mišljenju, nagovijestiti nadolaženje pro-
hladnog mraka, iščezavanje posljednjeg sunčeva zraka i rasplinjavanje
po kršu iznemogla zvuka.

Muške i ženske rime: *mrak-zrak, zvuk-puk, svog-Bog, plava-
spava, crne-trne, zvono-bono, tuge-duge, tamo-samo, bliže-stiže, dje-
luju na uvo kao muzika*. Tu je melodičnost pojačana čestim asonan-
cama i aliteracijama. Jedanaest srednjih zvonkih *a* sretamo u prvoj
strofi, koja su u najvećoj skladnosti sa svjetlucanjem posljednjeg
sunčeva zraka. U istoj se kitici čuje osam puta glas *r* sa mnogobrojnim
štokavskim titrajima, »kao da oštrica noža ili vrh igle klizi po tvrdom
metal«, koje je zaposleno čas kao suglasnik, a čas kao samoglasnik,
i koje nas unekoliko podsjeća na zaoštrene vrhove hridina.

U stihovima:

Pučina plava
Spava,
Prohladni pada mrak,

javlja se pet puta krti i praskavi glas *p*, koji nam i nehotimično izaziva
u sjećanju razbijanje posljednjih sunčevih zrakova o morsku pučinu
i o vrhove hridina. U drugoj kitici pojavljuje se osam puta samo-
glasnik *o*, koji, izgleda, nastoji da nam dočara jecanje bonoga zvona.
Osam samoglasnika *u* opominju nas na uzdisaje teškog bolnika. Uz bok
bezbrojnih »sitih« samoglasnika (tako E. Staiger naziva vokale) stoje
po dva suglasnika-podupirača. I to nijesu »posni« suglasnici. To su
polusamoglasnici: *l* i *r*, zatim zvučni suglasnici *z* i *ž*. Oni daju rimi
»još jedan glas« i na taj način povećavaju zvučnost. To se lako dá
osjetiti čim poređamo riječi koje se rimuju u ovoj pjesmi: *plava-
spava, mrak-zrak, crne-trne, zvono-bono, zvuk-puk, tuge-duge, bliže-
stiže* i t. d.

Svemu tome treba još dodati i u velikom dijelu poklapanje
akcenta u riječima koje se rimuju.

Ako izvučemo sve samoglasnike i glas *r*, koji je često nosilac
sloga, iz Šantićeve pjesme *Veče na Školju*, onda njihova slika izgleda
ovako:

u i a a a
a a
o a i a a a
r i i r e
r e
a i u e i a

i e a o ó
o o
o r u r e u
u a o u e
u e
u o i o i u

e e r a e
 a e
 e i o o a o
 i u a a o
 a o
 u i a e i o

 i a e i e
 i e
 o a i a a a
 r i i r e
 r e
 a i u e i a.

U ovoj kratkoj pjesmi sa četiri kitice imamo 26 zvučnih *a*, 16 *o*, 12 *u*, 19 *e*, 21 *i* i 9 *r*. Toj bogatoj tabeli samoglasnika treba još dodati i mnogobrojne zvučne suglasnike: *v*, *l*, *m*, *z*, *ž*. Oni uveliko upotpunjuju gornju sliku.

Šantićeva pjesma *Veče na Školju* sastoji se od četiri strofe. Svaka kitica ima po šest stihova. U svakoj se strofi rimuju: prvi i drugi, treći i šesti, četvrti i peti stih. U prvom i drugom, četvrtom i petom stihu svake kitice ženska je rima, a u trećem i šestom muška. Broj slogova u pojedinim stihovima različit je: prvi stih svake strofe ima pet slogova, drugi i peti dva, treći i šesti šest.

Ritam pjesme stoji u tijesnoj vezi s riječima i misaonim valovima. Svaka se kitica dijeli u tri ritmičke cjeline.

Prva je muzička jedinica u prvoj strofi:

Pučina plava
 Spava,

druga:

Prohladni pada mrak,

a treća:

Vrh hridi crne
 Trne
 Zadnji rumeni zrak.

U pjesmi vlada apsolutna pravilnost u izmjeni muških i ženskih rimâ.

*

Poznato je, da je Aleksa Šantić volio mnogo Heinricha Heinea i da je prepjevao njegov *Lyrisches Intermezzo*, koji je nastao 1822 i 1823 godine. Njim se on i napajao, i njegova pjesma *Veče na Školju* postala je pod utjecajem druge strofe poznate Heineove pjesme *Die Lorelei*.¹

¹ Još 1938 god. upozorio sam na utjecaj Heineove pjesme *Die Lorelei* na Šantićevu pjesmu *Veče na Školju* u beogradskom časopisu *Život i rad*, sv. 14 i 15, str. 242—247. O tome sam pisao i 1952. u cetinjskom časopisu *Stvaranje* za novembar, str. 705—707. Kasnije su o tome govorili Vlatko Pavletić (*Kako su stvarali književnici*, I, Zagreb 1956, str. 138—144) i Dragiša Živković (*Izraz*, Sara-

Die Luft ist kühl und es dunkelt,
Und ruhig fließt der Rhein;
Der Gipfel des Berges funkelt
Im Abendsonnenschein.

Na nekoliko godina prije nego što je postala Šantićeva pjesma *Veče na Školju* naš je pjesnik preveo gornju Heineovu kiticu ovako:

Spokojno Rajna teče
Prohladni pada mrak;
Po visu bregova veče
Posljednji prosipa zrak.

Da li je potrebno ovdje navesti prvu strofu pjesme *Veče na Školju*?:

Pučina plava
Spava,
Prohladni pada mrak,
Vrh hridi crne
Trne
Zadnji rumeni zrak.

Ova se slika bila duboko urezala u sjećanje Šantićevo, i mi je sretamo i u njegovoj pjesmi *Hljeb*:

Parobrod spreman. — More se koleba,
Posljednji plamen na zapadu trne.
Suton se rađa i s jesenjeg neba
Polako pada na hridine crne.

O iščezavanju sunčevih zrakova i nadolaženju mraka riječ je i u Šantićevoj pjesmi *Veče na selu*:

I sunce tone
Za daljne gore
Sakriva zrak,
Nečujnim gredom
S tišinom blagom
Blažene noći
Spušta se mrak.

jevo, decembar 1958, broj 12, str. 583—597). Oni ni jednom riječju ne spominju moje članke, iako se vidi da su im bili i te kako poznati.

Veliki je Heineov utjecaj na našu književnost. Pjesma Vojislava Ilića *Istok* postala je pod uplivom Heineove pjesme *Auf Flügeln des Gesanges, Herzliebchen, trag' ich dich fort*. Na satiričnu pjesmu Branka Radićevića *Put* utjecala je Heineova poduža pjesma *Deutschland. Ein Wintermärchen*. Pjesma Vladimira Nazora *Sprovod* zavisna je od Heineove pjesme:

Die alten, bösen Lieder,
Die Träume schlimm und arg,
Die lasst uns jetzt begraben,
Holt einen grossen Sarg.

Dva puta nailazimo na stihove:

I sam sve bliže
Stiže

iz pjesme *Veče na Školju* i u Šantićevim pjesmama *Planinsko jutro*
i *Večernja zvona*:

Kako sve bliže
Stiže...

I veče sve bliže
Stiže
I raste.

Pjesma *Veče na Školju* izdvaja se iz čitava Šantićeva pjesništva. Ona prelazi u artizam; možda zato što je dobila poticaj spolja. Zato bi se moglo i posumnjati u istinitost doživljaja.

J. Milović: »VEČE NA ŠKOLJU« VON A. ŠANTIĆ

Zusammenfassung

Der Verfasser dieses Aufsatzes interpretiert das Gedicht von Aleksa Šantić *Veče na školju* und beweist, dass die zweite Strophe von Heinrich Heines Gedicht *Lorelei*:

Die Luft ist kühl und es dunkelt,
Und ruhig fließt der Rhein;
Der Gipfel des Berges funkelt
Im Abendsonnenschein –

Šantićs Gedicht *Veče na školju* beeinflusst hat, worauf er schon 1938 in der Zeitschrift *Život i rad*, Hefte 14 u. 15, S. 242, hingewiesen hat.